

I, al Pròxim Orient, el guanyador és...

Un any després de la intervenció a l'Iraq, el repartiment de forces ha quedat capgirat. Segons l'expert britànic Fred Halliday, els grans beneficiaris de la nova situació serien l'Iran, Turquia i Israel, i els perdedors, els Estats Units i el món àrab. Ara que fa un any de l'enderrocament de Saddam Hussein, qui ha "guanyat" i qui ha "perdut"?

L'Iran. Aquest país és, sens dubte, el que més s'ha beneficiat del clima actual. Per primera vegada en tres mil anys manté amb l'Iraq una relació hegemònica, tant pel que fa a la política com pel que fa a la cultura; inspira respecte, en aquests dos àmbits, a un seixanta per cent de la població iraquiana. Les darreres dècades han estat marcades per dos enfrontaments bèl·lics amb l'Iraq: el conflicte devastador que va causar la mort d'un milió d'iranians entre 1980 i 1988 i la guerra de subversió fronterera, tan incompresa com decisiva, que va tenir lloc entre 1969 i 1975. Avui, però, l'Iran es veu reforçat políticament i mediàticament. El **Estats Units** han destruït el seu enemic ancestral, tot balafiant, a més, la credibilitat que tenien a la regió. Els aliats polítics de l'Iran dins l'Iraq, entre els quals hi ha els kurds i els xiïtes, han quedat integrats a la nova estructura governamental, i mai no havien estat tan forts com ho són ara.

Per tot plegat, l'Iran es troba, actualment, molt ben situat per tenir un paper més important, si no decisiu, en la formació del nou sistema polític i social iraquiana. No és que l'Iran desitge que l'Iraq esclate per tots els costats, però sí que és cert que ja li va bé que continue aquesta situació, amb els americans implicats llargament dins el país, i a un preu extremadament elevat. L'Iran està d'allò més content de veure que, per primera vegada en la vida política d'un país àrab, la comunitat xiïta —que només representa un 10% del total dels musulmans del món, però que és majoritària a l'Iraq (el

60%) i a l'Iran (80%)— ha assolit un estatus oficial i una legitimitat internacionalment reconeguda.

Els iranians, però, no van ben encaminats amb aquest optimisme excessiu, per tres raons. En primer lloc, s'equivoquen en comparar el seu país amb la Xina —un altre gran estat postrevolucionari, també hereu d'una tradició imperial amb tres mil·lennis d'història—, perquè hi ha una gran diferència entre tots dos. D'ençà del 1978, els xinesos han optat per una via econòmica molt dinàmica. L'economia iraniana, en canvi, gestionada per una elit de mul·làs comerciants i d'empresaris que exploten en interès propi els beneficis del petroli, i afeblida per una taxa d'atur molt elevada, pateix la ineficàcia i la corrupció. (Recordem aquella cèlebre fórmula de l'ayatol·là Khomeini, segons la qual "l'economia és per als ases", una afirmació nefasta per a un país que té vora 70 milions d'habitants, majoritàriament joves). En segon lloc, els iranians repeteixen com un mantra que els Estats Units no poden gestionar més d'un conflicte alhora: mentre siguen a l'Iraq, no envairan l'Iran. Això és evident, fins i tot per als falcons de Washington. Però el problema del programa nuclear iranià encara no ha desaparegut. John Bolton, sotssecretari de Control d'Armaments i de Seguretat Internacional, ha subratllat recentment que l'Iran no ha respectat les directrius de l'Agència Internacional de l'Energia Atòmica (AIEA), i ha advertit que, si tot continua així, aquesta qüestió serà objecte de debat en el si del Consell de Seguretat de

Un policia iranià observa, en un carrer de Teheran, una televisió amb la imatge de l'ayatol·là Khomeini. El seu país ha estat el principal beneficiat, sense haver-se implicat de forma directa, del caos provocat a l'Iraq. Després de molts anys de marginació ara tots dos veïns veuen com els xiïtes són respectats.

les Nacions Unides. Això implicaria unes sancions contra l'Iran que serien molt més severes que les que pateixen actualment les empreses americanes, en virtut de les sancions d'Iran-Líbia del 1996. Ningú no dubta que els Estats Units i Israel podrien llançar atacs aeris sobre l'Iran, si identifiquen els objectius nuclears, de la mateixa manera que l'aviació israeliana va destruir la central iraquiana Osirak el 1981. Washington se n'hauria de reprimir, però, per afavorir unes eventuais converses amb Teheran, pel que fa al futur polític de l'Iraq i de l'Afganistan (dos països en què la veu de l'Iran té un pes decisiu). És poc probable, però, que actuen amb prudència, especialment ara que Israel titlla els iranians de ser el principal suport ideològic, financer i militar de Hamàs.

Hi ha encara una tercera qüestió que hauria d'inquietar l'Iran: les relacions entre musulmans xiïtes i sunnites, no solament dins el món àrab sinó també ar-

reu del món –i sobretot a l'Afganistan i al Pakistan–. La línia iraniana actual, que emana de la facció dominant reagrupada entorn de l'ayatol·là Khomeini, considerat un *rahbar* (cap espiritual), és que l'Iraq significa l'arribada decisiva del món xiïta a l'escena internacional, després de dos decennis d'isolament de l'únic estat oficialment xiïta, l'Iran.

Aquesta emergència xiïta, a més, arriba després de dues dècades de violència entre sunnites i xiïtes, una violència que il·lustren, al Pakistan, les agressions contra els xiïtes i els atacs contra els seus llocs de culte; la virulenta propaganda antixiïta que deixen anar els saudites; i, a l'Afganistan, les massacres col·lectives de xiïtes que perpetraren els talibans als anys noranta, segons sembla, amb el suport dels seus aliats fonamentalistes sunnites d'Al-Qaida. Tant l'Iran com l'Iraq han alimentat aquest conflicte sectari després de la revolució iraniana del 1979 i de la guerra Iran-Iraq, que en fou una conseqüència

directa. Khomeini va denunciar Saddam, comparant-lo amb Yazid, el tirà sunnita que va assassinar Hussein, el fundador del sistema de creences xiïta; a més, Saddam va batejar la guerra Qadissiya, com la batalla en què els exèrcits àrabs de l'islam van desafiar l'Iran zoroastrista, tot donant a entendre que Khomeini no era un veritable musulmà. Tots dos bàndols, a més, titllaven l'adversari d'agent dels israelians. Si la revolució iraniana i les guerres de l'Afganistan van contribuir a agreujar la tensió entre els dos corrents de l'islam, l'ocupació americana de l'Iraq ha obert el tercer capítol d'aquesta història. Els precedents ens demostren que quan els aspectes sectaris i polítics de la fractura entre xiïtes i sunnites es conjuguen, hi ha un greu perill que generin violència destructiva.

Turquia. Aquest és el segon país que pot ben dir que ha quedat beneficiat per la crisi, encara que d'una manera més

modesta. Turquia és important als ulls d'Europa, i també del món, per moltes raons. Per començar, ocupa una posició única políticament, culturalment i estratègicament, entre Europa i Àsia. I és que Turquia uneix els Balcans, el mar Negre, la Transcaucàsia i Àsia central amb els interessos occidentals.

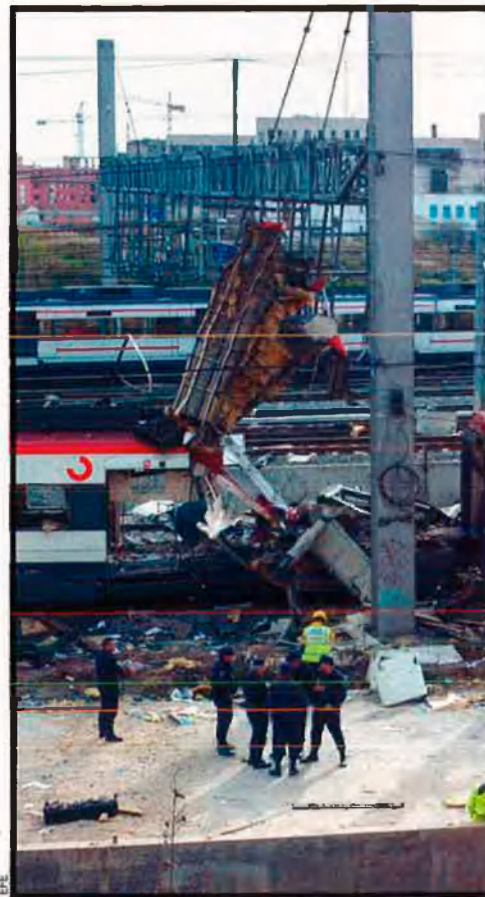
En segon lloc, vora un segle després de la revolució turca del 1908, els reptes, els objectius i les esperances del projecte de modernització de Turquia –malgrat que no s'hagen assolit del tot a dins mateix del país– afaïonen encara les aspiracions i els destins de tota l'Àsia occidental. La revolució egípcia (1952), la iraquiana (1958), la iraniana (1979) i, sobretot, la revolució afganesa del 1978 –que va ser molt significativa, perquè va provocar l'augment de l'islamisme reaccionari– van partir dels objectius de la revolució del 1908: modernització de l'estat, emancipació de la dominació estrangera, secularització de la societat i separació estricta entre islam i política, naixement d'una nova consciència nacional, reforma de la situació de les dones, modernització de l'educació i de la llengua. A més, en la revolució turca del 1908 rau la referència decisiva de què han partit totes les radicalitzacions que han tingut lloc a l'Àsia occidental, i de les que s'esdevindran. Turquia no tenia un sentiment de simpatia envers Saddam Hussein. Durant la crisi kuwaitiana del 1990-1991, de fet, van donar suport als americans, encara que no els oferiren un compromís directe: els van deixar a disposició les bases militars, va situar cent mil soldats turcs a la frontera iraquiana i van tallar el gasoducte que servia per a l'exportació del petroli iraquiana. A més, Turquia no tenia gens ni mica d'amistat amb el món àrab en general, per tal com, durant la Primera Guerra Mundial, la van acusar de traïdora dels àrabs. Un sentiment que es va confirmar quan, al 1996, va cooperar militarment amb Israel. Aquesta vegada, però, l'opinió turca es va oposar frontalment a la intervenció americana a l'Iraq, potser perquè allò afavoria, alhora, el moviment nacionalista kurd del nord de l'Iraq, un mal exemple per als kurds de Turquia, sempre indomables. El 2003, per tant, Turquia no va cedir les bases. El Govern autoproclamat islamista del Partit per la

Justícia i el Desenvolupament, que es troba al poder del novembre del 2002 ençà, va reaccionar activament i correctament a la crisi. Va traure profit dels desacords entre els Estats Units i els aliats putatius europeus, per subratllar la necessitat de reforçar els lligams entre Turquia i aquests països, incloent-hi un acostament a la Unió Europea, i, segons informacions no oficials, per desplegar a l'Iraq uns cinc mil soldats. Aquests soldats van protegir la comunitat turca del nord de l'Iraq (el nombre de membres de la qual varia, segons les fonts, del mig milió de persones als tres milions) i van establir discretament un cinturó de seguretat turc entre la zona kurda i les regions àrabs del sud.

A Turquia, la jugada de l'Iraq li ha funcionat de totes totes, i especialment ara, que la població xipriota grega ha rebutjat la proposta de pau de les Nacions Unides i, de retruc, ha convertit Turquia en un actor regional estable i raonable, als ulls de la comunitat internacional. Hi ha, però, un cert recel, tant dins de Turquia com a la resta d'Europa occidental, pel que fa a les futures intencions del Govern d'Ankara. Ens agradaria saber fins a quin punt el seu programa social islàmic és veritablement moderat, i quins són els grups que li fan costat, amb noms i cognoms.

Israel. El tercer país que pot aspirar a considerar-se guanyador de la crisi és Israel. L'estat jueu ha mantingut sempre una línia dura contra el que qualifica genèricament de "terrorisme" i contra els estats, com ara l'Iran o l'Iraq, que li donen suport. Després dels acords d'Oslo del 1993, semblava que la pau entre israelians i palestins era a tocar: una pau justa i duradora, basada en l'única solució possible, que implicaria la retirada israeliana a les fronteres del 1967, el 70% de la Palestina històrica, i també uns compromisos sobre les colònies i sobre el "dret de retorn".

Aquestes esperances es van veure tan cruelment destruïdes, a la fi dels noranta, que, en moltes ocasions, semblava que hi hauria de seguida una solució política. Ha estat la gran fallida dels dirigents polítics de totes dues parts, dels intel·lectuals que els aconsellen i dels assessors de seguretat, que, entre tots, han

fet desaparèixer les esperances en cadascuna de les ocasions. Però la situació d'escac en què ens trobem és, també, una conseqüència directa de les diàspores i de les estructures hereditàries amb què funcionen, tant els israelians com els palestins, mentre a Washington els neoconservadors estaven decidits a enviar a rodar el procés d'Oslo (de la mateixa manera que van desempallegar-se del tractat de no-prolifерació, del protocol de Kyoto sobre el canvi climàtic i del Tribunal Penal Internacional).

D'ençà del 2000, el conflicte entre israelians i palestins ha assolit un nou estadi de violència i d'odi, i ha convertit en irreparables molts dels danys que genera. Iàsser Arafat i el seu entorn han actuat amb un menyspreu cínic davant dels interessos dels palestins i dels compromisos que aquests adquirien amb Israel; quant a Ariel Sharon, per les iniciatives cegues i militaristes que ha empès, ha actuat com un veritable reclutador d'agents de Hamàs i d'Al-Qaida. El deteriorament, a més, no s'ha produït només pel que fa a la

Els atemptats del passat 11 de març a Madrid han demostrat allò que, per a molts, ja abans semblava una evidència: l'odi genera odi, i amb una guerra com la de l'Iraq difícilment el risc terrorista minvaria. Avul el món no és més segur que abans de l'11-S i l'11-M.

situació del conflicte entre palestins i israelians. De fet, després de moltes dècades de retòrica i de poses marcial, el món arabomusulmà (és a dir, uns 1.500 milions de persones) està, per primera vegada, realment mobilitzat contra Israel i a favor de la destrucció de l'estat jueu al Pròxim Orient. L'odi, que fins ara només es palesava en paraules, ha començat a fer-se real i tangible. Molts joves musulmans consideren avui dia la destrucció d'Israel un objectiu desitjable, cosa que no passava abans. Israel ha gaudit de molta seguretat militar, però la pressió que ha exercit darrerament té dues explicacions: d'una banda, la fuga de capital israelià cap als mercats estrangers més segurs, i de l'altra, la fugida (o, en terminologia sionista, la *yorda*, o descens, per oposició a l'*aliya*, ascens) d'una proporció significativa de població israeliana cap a Occident.

Una crisi de legitimitat política al conjunt del Pròxim Orient. Pot ser que Sharon i els seus aliats conserven el

poder, gràcies a aquest tancament ferm, però Israel serà cada vegada més una societat nerviosa, gran consumidora de medicaments, que perd capital i que veu marxar un gran nombre de ciutadans, gent amb talent i d'esperit independent. Si el conflicte actual continua, esdevindrà un país sense futur (o amb un futur massa amenaçador).

Un altre punt important és la política d'assassinats discriminats, que forma part d'aquesta guerra que s'allarga en el temps. Tot sovint negligim, en plantejar-nos la qüestió, la significació i la legitimitat que assoleixen els dirigents de Hamàs una vegada són liquidats pels israelians (i que tindran successors, sens dubte): el xeic Ahmed Iassin i Abdul-Aziz al-Rantissi. En aquella regió, els únics dirigents que inspiren respecte són els que menen una vida simple, i mostren honestat personal i parlen en veu clara i discreta. Després dels discursos encesos dels marxistes i dels nacionalistes, dels maoistes i dels islamistes, i, ara, dels partidaris del Banc Mundial i de la

globalització, hi ha una crisi de legitimitat política arreu del Pròxim Orient. Quan, l'any 2000, vaig visitar la tomba de l'ayatol·là Khomeini, al sud de Teheran, vaig quedar astorat de veure com la gent l'aclamava perquè havia estat, a diferència de la resta, un home *sade* (pur) i *dorost* (just). A tota la península Aràbiga he sentit sovint la gent lloar un dirigent polític, tot descrivint-lo com una persona *tamam* (correcta) o *mutawadi* (simple), donant a entendre que era impermeable a la corrupció, a la retòrica i a la vanitat. Per totes aquestes virtuts, i no pel vessant nacionalista o religiós, els líders esmentats mereixen respecte i seran, un dia o un altre (amb quines conseqüències?) venjats.

Quins són els perdedors de la intervenció a l'Iraq? Si l'Iran, Turquia i Israel són els vencedors de la crisi actual, no cal que ens escarrassem gaire per trobar-ne els perdedors: els àrabs i els americans. El món àrab es troba dividit, d'una manera inèdita fins ara, entre aliats reticents dels Estats Units i poblacions irades. D'ençà de la fi dels noranta s'hi constata una puixança del militarisme, una tendència que s'ha vist agreujada per la confluència de la qüestió palestina, iraquiana, afganesa, i pel suport occidental a les dictadures corruptes.

Tot això, a més, s'ha confós amb els problemes externs de la regió, com ara l'Afganistan, i ha fet nàixer el que, ja al 2001, vaig batejar com la "gran crisi de l'Àsia occidental". La combinació de tres elements —el sentiment popular de les bases, les maniobres hereditàries i les rivalitats de les elits i la mobilització que ha generat Al-Qaida, d'un veritable exèrcit transnacional de *djihadis*— ha modificat profundament les regles de joc. L'11-S del 2001, a Manhattan, i l'11-M del 2004, a Madrid, han demostrat que aquest combat no coneix límits nacionals o estatals convencionals. Les decisions dels seus dirigents han dut els Estats Units a un trencaclosques monumental. Fins i tot en el cas que demà mateix acabaren els enfrontaments a l'Iraq, i que els EUA retiraren les tropes del país al llarg dels mesos següents, la pèrdua de prestigi que han patit és irreparable, i ho serà en molts anys, indepen-

El nomenament de John Negroponte com a ambaixador dels Estats Units a l'Iraq -a la imatge, jura el càrrec davant el secretari d'Estat, Colin Powell- no és un missatge gaire encoratjador.

dentment de qui ocupe la Casa Blanca, ja siga George W. Bush o John Kerry. A Washington, les esferes dirigents sembla que visquen aïllades, o endutes per l'angoixa; les autoritats polítiques a Bagdad i, especialment, Paul Bremer, es tanquen al búnquer; tota la iniciativa parteix dels caps militars (els generals Myers, Abizaid i Kimmitt), mentre que, a Fal-luja, la gestió de la situació està en mans, segons sembla, dels oficials de la marina locals, que no tenen ni idea de les necessitats polítiques o diplomàtiques.

A més, els EUA, que practiquen l'unilateralisme que ha caracteritzat darrerament la Casa Blanca, no escolten els suggeriments dels seus aliats. La situació està completament fora de control.

Què s'hauria de fer, per eixir d'aquest punt mort?

Tenint en compte, d'una banda, la "gran crisi de l'Àsia occidental", i, de l'altra, que el foc encara crema a l'Iraq, és alhora difícil i necessari definir les línies del compromís polític que donaria als qui tenen el poder una possibilitat de redreçar la situació tan desesperada en què es troben. Al mateix Iraq, és clar que els Estats Units han aconseguit, gràcies a una combinació que barreja una gestió deplorable i una quantitat d'errors immensa, dilapidar el capital de simpatia del qual es

van beneficiar la primavera del 2003. A més, com a conseqüència d'un suport irresponsable i il·legal als projectes de Sharon, han deixat afeblir els aliats que tenien a la regió, alienant-los fins a un límit que mai no havia permès cap administració precedent.

La responsabilitat d'aquest trist balanç la té l'administració Bush, una coalició de bròfecs fanàtics i incompetents. Els seus errors al Pròxim Orient costaran molt cars a tot el Planeta, i durant molt anys. Per començar, els mateixos Estats Units pagaran una factura molt elevada per les equivocacions, i, a més, molta gent d'arreu del món trobarà que s'ho mereixen. La manca d'estratègia definida i l'absència d'una cadena de comandament clara i identificable, pel que fa a la gestió quotidiana de l'Iraq, fa impossible que ningú no els pugui comprendre, en aquell racó del món. Alhora, els grups militants armats que han sorgit com a bolets a les ciutats iraquianes no tenen cap altra estratègia política que l'afirmació de la pròpia força, i tampoc no tenen el suport de la major part de la població iraquiana.

És a dir, l'única eixida possible a la crisi és una intervenció internacional decisiva que premetria dissenyar els fonaments d'un Govern estable i equitatiu a l'Iraq, amb el patrocini de les Nacions Unides, el suport dels veïns (àrabs, turcs

i iranians) de l'Iraq, i en cooperació amb els polítics i tecnòcrates iraquians capaços i amb voluntat d'articular una transició d'aquesta mena. Washington no en demostra gaire, de voluntat de fer les coses ben fetes. Per començar, el que ha fet ha estat nomenar ambaixador americà a Bagdad John Negroponte, un home que no coneix el Pròxim Orient amb prou garanties, malgrat que ha estat diplomàtic quaranta anys, i un home també que, a l'Amèrica Central, al llarg dels vuitanta, es va caracteritzar per donar suport a molts responsables de morts i d'actes il·legals, i que, com a ambaixador americà davant de les Nacions Unides, ha demostrat que era un apologista mesell del projecte estratègic d'Ariel Sharon. Això és el que en pensa l'ONU de la qüestió iraquiana, segons Lakhdar Brahimi, un home que ja fa trenta anys que tinc l'honor de conèixer i d'admirar, i el parer del qual hauria de comptar més que no el d'un John Negroponte.

El paper de l'ONU a l'Iraq és ben galdós, també (els iraquians continuen ben consternats per la gestió corrupta del programa Petrol per Aliments, i els kurds i els xiïtes encara esperen que les Nacions Unides manifesten algun tipus de preocupació per la situació que han patit). Brahimi en té una visió acurada, i compta amb el suport de molta gent, tant d'occidentals com de musulmans: la intervenció internacional és la darrera oportunitat d'evitar un ensorrament general de l'Iraq, que faria guanyar encara més adeptes als extremistes. El que hem de fer, però, i sobretot, és crear ponts de diàleg amb els ciutadans, els nostres col·legues iraquians. Ja fa moltes dècades que els ignorem. Ningú no escolta el que volen dir, o, almenys, això és el que passava fins fa pocs mesos. Haurien de ser ells, al capdavall, els qui decidiren la millor eixida a les dificultats actuals.

Fred Halliday

© Open Democracy

Aquest article és una adaptació de la conferència que Fred Halliday va pronunciar el 6 de maig del 2004 a la London School of Economics:

"El Pròxim Orient després de Saddam Hussein".

Traducció: Maïte Insa